

Äidinkielen Alkeisoppi.

Etupäässä kansakoulujen tarpeeksi

kirjoittanut

H. Raitio,
semin. lehtori.

Kolmas, korjattu, painos.

☞ Kirjseen ostettavana kuuluu tähän vihkonen
„Ohjeita Kieliovin opetukseen.“ ☞

Sortavalassa, 1887.

C. W. Mopaeuksen kustannuksella.

Sinta 40 penniä.

Äidinkielen Alkeisoppi.

Stupäässä kansakoulujen tarpeeksi

kirjoittanut

H. Raitio,

femin. lehtori.

Kolmas, korjattu, painos.

☛ Eriksen ostettavana kuuluu tähän vihkonen
Läntä „Ohjeita Kielioopin opetukseen.“ ☛

Sortavalassa, 1887.

C. W. Altopaareksen kustannuksella.

Se suuri menekki, mikä on ollut „Kidin kielen Alkeisopin“ ensimmäisellä ja toisella painoksella, ne kun on yhden vuoden kuluessa loppuun myyty, on todistanut, että tällaista pientä kansakoulu-kielioppia meillä todellakin kaivataan. Rohkaistuna tästä menestyksestä on tekijä täten toimittanut siitä kolmannen painoksen. Se ilmaantuu melkein samankaltaisena, kuin edellisefkin. Muistutuksista, joita sitä vastaan on tehty, on otettu warteen ne, mikä tekijä on katsonut oikeutetuiksi ja warteen otettawiksi. Harjoitukset, jotka kolmannen oppijaksen alussa owat määrättyt tehtäwiksi oppilaiden tutustamista warten tärkeimpiin muutoksiin, mikä sanoja tai wutettaisja tapahtumat wartaloisja ja päätteisjä, on tässä painoksessa järjestetty käytännöllisemmälle kannalle. Sen lisäksi on loppuun liitetty luettelo tässä kieliopissa tawattawien tiedesanojen wastaawista latinajisista nimityksistä. Mitä kirjan käyttämiseen muuten tulee, on siitä koetettu antaa wiittauksia tähän kielioppiin liitetyissä „Ohjeisja.“

Ensimmäinen oppijakso.

Lause ja sen pääjäsenet.

§ 1. Ihminen ajattelee. Ajatuksensa hän sanoilla ilmaisee. Sanoilla ilmaistu ajatus on **lause**.

Tässä on kuusi lausetta:

Lintu lentää ilmassa. Ruoho kasvaa maassa. Maa viheriötsee. Kesä on tullut. Lapset iloiten leikkivät. Marjat kohta kypsyvät. — 1).

§ 2. Lauseessa puhutaan jostakin esineestä. — 2).

Lauseessa on sentähden kaksi jäsentä: **alus** ja **maine**. Alus on se jäsen, josta lauseessa puhutaan. Maine on se jäsen, joka aluksesta jotakin sanoo. — 3).

§ 3. Maine sanoo aluksesta, mitä alus tekee, millainen alus on ja mikä alus on.

Mitä sanoo maine aluksesta seuraavissa lauseissa?

Lintu lentää ilmassa. Ruohot kasvavat maassa. Lintu on iloinen. Ruohot ovat viheriäisiä. Lintu on eläin. Ruohot ovat kasvia. — 4).

§ 4. Etsi alus ja maine seuraavista lauseista!

Pekka oli pieni poika. Äiti neuvoi häntä. Pekka totteli. Sentähden tuli hän hyväksi lapseksi. Hän oli kuuliainen isällensä ja äidillensä. Hän oli myös nöyrä siskoilleen. Kaikki ihmiset rakkivat Pekkaa. Viimein oppi Pekka lukemaan. Koulussa ohjasi opettaja häntä kirjoittamaankin. Nyt on hän jo kasvanut suureksi. Hän on isän ilo, hän on äidin lohdutus.

Keväällä kasvoi niityllä kaunis kukka. Sen lehdet olivat viheriäisiä. Sen sinisistä kukista levisi suloinen tuoksu. Mutta pian sen kukat varisivat. Nyt on kukkain sijaan ilmestynyt siemeniä. Siemenet putoavat maahan. Talvella ovat ne lumen alla. Keväällä paistaa päivä. Silloin taas lumikin sulaa. Silloinpa taas uusi kukka on nouseva maasta. — 5).

Äänioopin alkeet.

§ 5. Lause on tofoompantu **sanosta**, sanat **tavusta**, tavut **äänistä**. — 6).

§ 6. Ääni jaotetaan merkitä eli kirjjoittaa. Äänen merkkejä sanotaan **kirjaimiksi**. — 7).

§ 7. Ääniä ja niiden merkkejä eli kirjaimia on kielellämme 21. Ne ovat: a, b, c, d, e, f, g, h, i, j, k, l, m, n, o, p, r, s, t, u, v, w, x, y, z, ä, ö. — 8).

§ 8. Näistä ääntymät yksinäänkin helposti seuraavat: a, e, i, o, u, y, ä, ö. Niitä kutsutaan **seittähdän ääntöiksi**. Muut ovat **kerakkeita**, jotka vaan ääntöiden keralla ääntymät selvästi. Mitkä kaikki ovat siis kerakkeita? — 9).

§ 9. Kun ääntö kuuluu pitkänä, on se kirjjoitettava kahdella kirjaimella. — 10).

Sanoopin alkeet.

§ 10. Kielen sanat ovat:

1:ksi: **nimisanoja** eli esineitten nimiä. Sellaista ovat: **pöytä, kala, lintu, voika, kello, ihminen, Mikko, Anna**.

Luettele useampia nimisanoja!

2:ksi: **laatusanoja**, jotka sanovat esineitten laadun eli millaisia ne ovat. Esimerkiksi: **hyvä, suuri, vehmeä, kova, ihana, siinen**.

Luettele useampia laatusanoja!

3:ffi: **laskufanoja.** Esim. **kafki, wiifi, fymmeuen, kolmas, fuudes, sadas.**

Luettele useampia laskufanoja!

4:ffi: **afemosanoja,** joita käytetään nimijananain asemesta. Esim. **hän, se, tämä, mikä, joka, joku.**

5:ffi: **tefojanoja,** jotka ilmoittavat tekemistä. Esim. **luen, laulan, istun, fynnän, firjoitan, autan, heitän.**

Luettele useampia tefojanoja!

6:ffi: **apufanoja,** joita käytetään edellisten apuna. Esim. **täällä, eilen, alla, ja, että, kun, oi!**

§ 11. Sano, millaisia fanoja on seuraawissa lauseissa!

Isä omistaa pienen ja sievän talon. Hän on rakentanut sen kauniin järven rannalle. Kauniita koivuja kasvaa talon ympärillä. Kolme nopeata venettä on rannassa. Niillä isä ja veljet kalastavat. Talossa on kolme huonetta. Kahta niistä kutsumme tувaksi; kolmatta sanoo äiti kamariksi. Tuvassa isä sekä rengit tekevät talvella työtä. He tekevät rekiä, lapiota, korvoja sekä sankoja. Siellä äiti myös leipoo tuoretta ja pehmeätä leipää. Leivät kypsyvät tuvan uunissa. Pehmeä leipä on hyvää. Levittääpä äiti silloin myös voita leivän päälle. Illalla kehää äiti lankaa. Lapset silloin lukevat pieniä kirjojansa. — Kun kesä tulee, lasketaan lampaat, lehmät ja hevoset ulos suojistaan. Isä kesällä asettaa ruskean hevosen auran eteen, jolla hän kyntää peltoa. Tämä on raskasta työtä. Me kuljemme niityillä sekä metsissä. Saamme silloin pöimä kukkia ja mansikoita. — 11).

§ 12. Sana on **yffikkö**-luvussa, kun on waan yhdestä puhe; mutta **monikko**-luvussa, kun on monesta puhe. — 12).

Muistutus. Apufanoilla ei ole eri lufuja.

§ 13. Laatusanalla on kolme tilaa: **alkutila, woitto-**tila ja **ylivertainen tila.** Esim. **lowa, lowempi, lowin; forkea, forkeampi, forkein; suuri, suurempi, suurin.**

Näitä tilamuotoja saa laatusana silloin, kun esineitä verrataan toisiinsa. — 13).

Kissat ovat koiria viekkaammat. — 14). Repo kuitenkin on eläimistä viekkain. — Parempi on pyy pivossa, kuin kaksi kuudessa. Hyvä on lapsen lasna olla, kun on vanhempi varana. Omat maat makuisimmat, omat metsät mieluisimmat. Ohoh kullaista kotia, armasta ison eloa! Kataja on matala pensas. Leppä on korkea puu, koivu on leppää korkeampi, honka kaikista korkein. Rauta on hyödyllisin kaikista metalleista; hopea on rautaa kalliimpaa, mutta kulta on kallein.

§ 14. **Minä, sinä, hän, me, te, he** ovat **tefijäafemoita**. Näistä ovat „minä“, „sinä“, „hän“ yksikössä, „me“, „te“, „he“ monikössä. Niitä käytetään tefosanan edellä. Ne sanovat, kuka tefemisen toimittaa. Esim. **Minä** kirjoitan, **sinä** kirjoitat, **hän** kirjoittaa; **me** kirjoitamme, **te** kirjoitate, **he** kirjoittavat. — 15).

§ 15. Mutta tefosana woipi ilman tefijäafemottafiu ilmaista, kuka tefemisen toimittaa. Esim. Kirjoitan, kirjoitat, kirjoittaa; kirjoitamme, kirjoitate, kirjoittavat. — 16).

§ 16. Tefosana ilmaisee myös tefemisen **ajan**. Aika on kolmenlainen: nykyinen, mennyt ja tulewa. „Kirjoitan“ esimerkiksi ilmaisee nykyistä aikaa; „kirjoitin“ ilmaisee menneitä aikaa; „olen kirjoittawa“ ilmaisee tulewaa aikaa.

Pekka meni kouluun. Koulussa hän oppii. Huomenna palaa Pekka koulusta. — Kun Pekka oli mennyt kouluun, tuli Mikko kotia. Mikko oli käynyt myllyssä. Siellä oli hän jauhannut rukiita. — Lapsi olen laulavainen. Aina löydän avoimena äidin helman hupaisen. — Kun kevät tulee, silloin jää on sulava. — Sill'aikaa kuin te käytte marjassa, luemme me läksyjämme. Sill'aikaa kuin sinä kävit marjassa, luin minä läksyjäni. Sill'aikaa kuin he ovat käyneet marjassa, on hän lukenut läksyjänsä. — 17).

Laufeoppia.

(§§ 1, 2 ja 3 ovat ferrattawat).

§ 17. Lauseessa voi olla vielä muitakin jäseniä kuin alus ja maine.

(82 — Tarfastelekkaamme ensin seuraavia lauseita:

Poika työntää kärkeä. Kissa tappoi hiiriä. Mies kaatoi puun. Veljeni ampui linnun. Kana söi jyvät. — 18).
Sofaisessa näistä lauseista on mainittuna *esine*, johon tekeminen vaikuttaa.

Esine, johon tekeminen vaikuttaa, on *kohde*. — 19).

§ 18. Reipas poika työntää raskasta rekeä. Pieni kana söi talon jyviä. Väkevä mies kaatoi suuren puun. Jumalan pelko on viisauden alku. — 20).

Näissä lauseissa on sanoja, jotka liiemmin määräävät nimisanoja.

Sana, jota nimisanan liiemmin määrää, on *ijääntö*. — 21).

§ 19. Lauseissa on vielä *määrääjiä*, jotka ilmaisevat tekemisen paikan, ajan, laadun ja syyn.

Esimerkkejä:

Kukka kasvaa puutarhassa. Isä palaa pellolta. Lapset poimivat marjoja niityllä. Talon emäntä menee kirkkoon. Kova tuuli puhaltaa lännestä. Kuljen miehen reessä kylän kautta. Täällä asuu rikas kauppias. Linnut rakensivat pesän tuonne.

Talvella sataa valkeata lunta. Paimenet lähtevät varhain aamulla metsään. Eilen oli kolkko ilma. Tänään on kaunis sää. Huomenna odotamme isää kotia. Linnut muuttavat talveksi pois. Tästä päivästä on viikko joulun. Pekka on käynyt koulua monta vuotta. Kuu on kiurusta kesähän.

Nämä lapset lukevat läksynsä hyvästi. Lukkari lauloi virttä kauniisti. Armelias auttaa ilolla. Tämä leski kärsii köyhyyttensä tyytyväisesti. Rakastakaamme lähimmäistämme sydämestämme.

Matti sai palkinnon uutteruudestaan. Tyytyväinen kiittää vähästäkin. Annan sinulle leivän syödäksesi. Käki kukkuu metsässä ihmisten iloksi. Lapsi itkee nälästä. — 22).

§ 20. Sano, mitä jäseniä on seuraavissa lauseissa!—23).

1. Tämän kylän metsässä löytyy kaunis lampi. Sen rannalla on vanha mökki. 2. Muinoin asui siinä vanha ukko. Ukolla²⁴⁾ oli tytär. Tyttären mies oli kuollut. 3. Tällä ukon tyttäreellä oli pieni poika. 4. Tämän nimi oli Paavo. Hän oli äidin ainoa ilo. 5. He elivät suuress. köyhyydessä. Tytär teki työtä. Sillä²⁵⁾ hankkivat he elatuksensa. He olivat tyytyväisiä. 6. Ukko oli nuoruudessaan ollut sodassa. 7. Nyt hän oli hyvin vanha. Hänellä oli hyvä muisti. 8. Hän kertoi mielellään. Hän oli nuoruudessaan paljon kokenut. 9. Pieni Paavo kuunteli aina ilolla vanhuksen kertomuksia. Hän ihastui toisinaan niistä suuresti.

10. Eräänä iltana oli ukko lopettanut kertomuksensa. Paavo kysyi: Miksi lähtevät ihmiset sotaan? Siellä monta ihmistä kuolee. 11. Ukko sanoi: Ihmiset lähtevät sotaan isänmaan edestä. Isänmaassa me synnymme, kasvamme ja teemme²⁶⁾ työtä. 12. Isänmaa antaa meille koulut. Niissä saamme oppia. 13. Se antaa meille kaikki tarpeemme. Viimein antaa se myös meille haudan kuusien ja koivujen alla. 14. Siksi rakastamme me tätä maata. 15. Vihostiset uhkaavat isänmaata. Jokainen kunnollinen ja rehellinen mies rientää sitä auttamaan. Hän antaa henkensäkin ilolla isänmaan edestä. 16. Tätä puhetta kuunteli Paavo tarkasti. Hän nousi tuoiltaan. Hän sanoi: Minä luen ahkerasti ja teen työtä. Minä tahdon kerran hyödyttää²⁷⁾ isänmaata. 17. Ukko sanoi: „Ahkeruus kovan onnen voittaa. Ahkeruus unenkin estää.“

18. Pieni Paavo piti sanansa. Nyt on hän kelpo mies.

§ 21. Lauseita voi yhdistää toisiinsa. Siten saadaan **yhdistettyjä lauseita**. Esim. Tuuli puhalttaa. Järvi altoilee. Tuuli puhalttaa, ja järvi altoilee. — 28).

Alpufana „ja“ edellisessä lauseessa on **sidesana**, koska se ikäänkuin sitoo eli liittää nuo kaksi lausetta toisiinsa. Samalaisia sidesanoja ovat myös: sekä, mutta, vaan, sentähden, että, kun, kuin, koska, sillä, jos, vaikka. — 29).

§ 22. Kun yhdistettyjä lauseita kirjoitetaan, pannaan pilkku (,) eri osain välille.

Kaksoispiste (:) asetetaan kahden lauseen väliin, jos jälkimmäinen ilmaisee, mitä joku sanoi, kertoi, lausui, kysyi j. n. e. Esim. Paavo sanoi: minä luen ahkerasti. Kysyvän lauseen loppuun asetetaan kysymysmerkki (?).

Toinen oppijakso.

Mäniistä ja tavuiista.

§ 1. Mäniöt jaetaan: koviin, pehmeisiin ja keweisiin. Kovia ääntiöitä ovat a, o, u; pehmeitä ä, ö, y; keweitä e, i.

§ 2. Kerakkeet ovat myös kovia, pehmeitä ja keweitä. Kovia ovat k, t, p; pehmeitä g, j, d, w; muut ovat keweitä. — 1)

§ 3. Kakki eri ääntiötä muodostaa kaksoisääntiön, jos ne kuuluvat samaan tavuun.

Sano, mitä kaksoisääntiöitä on seuraavissa sanoissa: koulu, vuosi, vierit, suloinen, taunis, Väinämöinen, laulaja, ikuinen. — 2)

§ 4. Tavut ovat pitkiä tai lyhyitä. Pitkä on tavu silloin, kun siinä on pitkä ääntiö tai kaksoisääntiö tai kun se loppuu kahdella kerakkeella. Kakki muut tavut ovat lyhyitä.

Sano, mitkä tavut seuraavissa sanoissa ovat pitkiä, mitkä lyhyitä: uu=si, aa=mu, lau=laa, le=poon, koi=ra, hau=kuu, markka, myrs=kyu. — 3)

§ 5. Ääntiöllä päättyvä tavu on avonainen, kerakkeella päättyvä on suljettu.

Sano, mitkä tavut ovat avonaisia, mitkä suljettuja seuraavissa sanoissa: ai=ka, huo=te=a, ras=tas, tun=nus=tan. — 4)

§ 6. Jos kova kerake alkaa lyhyen avonaisen tavun, pehmenee se, kun tavu tulee suljetuksi. — 5)

Sano, miten kova kerake pehmenee seuraavien sanojen viimeisessä tavussa: aurinko=n, tunki=n, kukka=lla, kirkko=n, jalka=ssa, näkö=n; sata=lla, lähti=mme, silta=n, anta=mme, piirto=ksi, katto=lla; tapa=lla, salpa=ssa, warpu=ksi, lampa=s, pappi=lla. — 6)

Muista seuraavat säännöt:

K pehmenee **g**:ksi, kun sen edellä on **u**; **t** pehmenee **d**:ksi, kun sen edellä on ääntiö tai **h**.

Ulimalkaan pehmenevät kovat kerakkeet katoamalla tai muuttamalla joskikin pehmeäksi tai keweäksi kerakkeeksi. — 7)

Muistutus. **K** ei pehmene, jos sen edellä on **t** tai **s**. **T** ja **p** eivät pehmene, jos niiden edellä on **s**. Esim. matka=n, waste=lla, nostan, piispa=n. — Sanan alussa ei kova kerake myöskään pehmene.

Sanaoppia.

§ 7. Nimi-, laatu-, lasku-, asemo- ja tefosanat taipuvat, s. o. saavat useampia eri muotoja. Esim. talo, talon talossa, talot, taloissa; kova, kowalla, kowille; miisi, wiidellä wiideksi; hän, hänen, hänelle; luen, luetaan; j. n. e. — 8)

§ 8. Nimisanain eri muotoja yksikössä ja monikossa kutsutaan sijoiksi. — 9)

Kullakin sijalla on oma nimensä.

Taiwutamme nimisanan talo sen taikissa sijoissa sekä yksikössä että monikossa. — 10)

Yksikkö:

Monikko:

Nimentö	(mitä?):	talo	Nimentö	(mitkä?):	talot
Omanto	(minkä?):	talon	Omanto:		talojen (taloin)
Djanto	(mitä?):	taloa	Djanto:		taloja
Ajunto	(missä?):	talossa	Ajunto:		taloissa
Lähdentö	(mistä?):	talosta	Lähdentö:		taloista
Menentö	(mihin?):	talohon	Menentö:		taloihin
Sivunto	(millä?):	talolla	Sivunto:		taloilla
Otanto	(miltä?):	talolta	Otanto:		taloilta
Annanto	(mille?):	talolle	Annanto:		taloille
Muutanto	(miksi?):	taloksi	Muutanto:		taloiksi
Wajanto	(mitä ilman?):	talotta	Wajanto:		taloitta
Olento	(minä?):	talona	Olento:		taloina
Seuranto	(minkä kanssa?):	—	Seuranto:		taloine
Awunto	(miten?):	talon	Awunto:		taloin *)

§ 9. Eri sijat syntyvät fiten, että sanan wartaloon liitetään sijapäätteitä.

Nimisänain wartalo saadaan fiten, että niiden yksikön olento-sijasta heitetään pois päätte **na**, jolloin jääpi jäljelle wartalo.

Sano, miten kuuluu wartalo nimisanoista: talo, kirkko, silmä, risti, kiwi, kanssi, hewonen, awain, was-taus, hywyys, opas, kewät y. m.

§ 10. Koska yllä taiwutetun nimisanan wartalo kuuluu „talo“, millä päätteillä on sen eri sijat yksikössä muodostettu? — 11).

Monikon sijat muodostetaan ylimalkaan samoilla

*) Sellaiset muodot kuin „maitse“, „meritse“, „jäitse“ j. n. e. ovat monikon kautanto-sijasassa (päätte: -tse); tätä sijaa nykyisessä kielessä waanani harvoista nimisanoista käytetään, joten sopii jättää se sijain joukosta pois.

pääteillä kuin yksikönkin sijat, mutta sanan wartaloon liitetään ensin n. s. monikon i. Esim. talo=i:ssa.

§ 11. Tainwuta laikissa yksikön ja monikon sijoissa seuraavat nimisanat: maa, suu, yö, pelto, lato, kehto, pata, koti, renki, kanfi, lahti, lapsi, ihminen, was-taus. — (12).

§ 12. Näitä nimisanoja tainwuttaesjasi muista seuraavat ohjeet:

1) Jos sanan wartalossa ei ole ainoatakaan kowaa ääntiötä (a, o, u), loppuvat päätteet silloin ä:llä, eikä a:lla. Esim. filmä:ssä, pää:stä, kiwellä (ei: filmä:ssä, pää:stä, kiwellä).

2) Yksikön nimennöllä ei ole mitään päätettä. Muutamissa janoissa wartalo siirä kuitenkin lyhenee tai muulla tavalla muuttuu. Esim. kanfi (wart. kante); awain (wart. awaine).

3) Dsantofijassa on toisilla päätteenä a, toisilla ta. Esim. maata, firffo-a, mai-ta, firffo-ja (firffo-i-a).

4) Menentösjian päate on h—n; h:n jälkeen asetetaan se ääntiö, joka on h:n edellä. Esim. maa-han, talo-hon. Tästä päätteestä voi kuitenkin h lyhyek ääntiön jäljestä kadota. Esim. talohon = taloon.

5) Monikon nimennön päätteenä on ainoastaan t.

6) Monikon omanto muodostetaan useimmista janoista sekä monikon i:n kanssa että ilman sitä. Edellisessä tapauksessa on sillä päätteellä milloin ien, milloin iden (itten). Jälkimmäisessä tapauksessa on sen päätteellä milloin ten, milloin eu (in). Esim. kylien, kyläin; oraiden, oraitten, orasten.

7) Monikon i:n edellä muuttuu wartalon viimeinen ääntiö useimmissä janoissa monella tavalla.

8) Kahden ääntiön välissä muuttuu i j:ffi. — (13).

§ 13. Laatusanat taipuvat eri tiloissaan niinkuin nimisajatkin. Esim.

Yksikkö.

	Alkutila.	Voittotila.	Yliwertainen tila.
Nim.	iso	isompi	isoin
Dm.	ison	isomman	isoimman

Alkutila.	Voittotila.	Ylitert. tila.
Dj. isoa	isompaa	isoimpaa l.
Uj. isossa	isommassa	isointa
Lähd. isosta	isommasta	isoimmassa
Men. isohon(isoon)	isompahan(-paan)	isoimmasta
Siv. isolla	isommalla	isoimpahan(-paan)
Ot. isolta	isommalta	isoimmalla
Ann. isolle	isommalle	isoimmalta
Muut. isoksi	isommaksi	isoimmalle
Waj. isotta	isommatta	isoimmaksi
Ol. isona	isompana	isoimmatta
Wv. ison	isomman	isoimpana
		isoimman

Monikko.

Nim. isot	isommat	isoimmat
Om. isojen l.	isompien l.	isoimpien l. isoim-
	isompain	pain l. isointen
Dj. isoja	isompia	isoimpia
Uj. isoissa	isommissa	isoimmissa
Lähd. isoista	isommista	isoimmista
Men. isoihin	isompihin (-piin)	isoimpihin (-piin)
Siv. isoilla	isommilla	isoimmilla
Ot. isoilta	isommilta	isoimmilta
Ann. isoille	isommille	isoimmille
Muut. isoiksi	isommiksi	isoimmiksi
Waj. isoitta	isommitta	isoimmitta
Ol. isoina	isompina	isoimpina
Seur. isoine	isompine	isoimpine
Wv. isoin	isommin	isoimmin — 14)

§ 14. Muista laatusanoja taiwuttacesfafi seuraawat ohjeet!

1) Voittotilan nimentö saadaan, kun alkutilan wartaloon liitetään pääte **mpi**. Voittotilan wartalo saadaan, kun alkutilan wartaloon liitetään pääte **mpa**.

2) Oiwertaisen tilan nimentö saadaan, kun alkutilan wartaloon liitetään pääte **in**. Oiwertaisen tilan wartalo saadaan, kun alkutilan wartaloon liitetään pääte **impa**. — 15).

§ 15. Taiwuta wielä kaikissa tiloissa ja sijoissa laatusanat heikko, kowa, pieni, matala, rakas. — 16).

§ 16. Laskusanat owat **suoria**, jotka vastaawat kysymykseen: kuinka monta? ja **järjestysanoja**, jotka vastaawat kysymykseen: kuinka mones?

Suoria laskusanat owat esim. kaksi, wiisi, kymmenen, kuusitoista.

Järjestysanoja owat: toinen, wiides, kymmenes, kuudestoista. — 17).

§ 17. Laskusanat taipuwat niinkuin nimisanatkin.

Taiwuta kaikissa sijoissa laskusanat: neljä, kuusi, sata; neljäs, kuudes, sadas.

§ 18. Nimesanat owat:

1) **Tekijäsafemot**: minä, sinä, hän; me, te, he.

2) **Osoitusafemot**: tämä, tuo, se; nämä, nuo, ne.

3) **Kysywäiset**: kuka? mikä? ken? kumpi?

4) **Takakohtaiset**: joka, jompi.

5) **Itsekohmainen**: itse.

6) **Epämääräiset**: jokin, joku, jompikumpi, kumpikin, kufin, minin, kukaan, mikään, kenkään.

7) **Liiteafemot**: =ni, =si, =nsa; =mme, =nne, =nsä, jotka liitetään toisten sanain jälkeen ja merkitsewät omistajaa.

Liiteafemo =ni sanoo omistajaksi yksikön 1:sen tekijän, =si yksikön 2:sen tekijän, =nsa yksikön 3:nnen tekijän; =mme

monikon 1:sen tekijän, nne monikon 2:sen tekijän ja nsa monikon 3:nnen tekijän.

Esim. kirjani, kirjamme, kirjaanne; talosjani, talosjamme, talosjanne. — 18)

§ 19. Nefosanat taipuvat samoin kuin nimisanat.

Taiwuta esimerkitfi: minä, te, tämä, se, mikä, ken, jofa, joku. — 19)

Tefosanain taiwutus.

(§§ 14, 15 ja 16 ovat ferrattawat.)

§ 20. Kun tefosana ilmaisee, kuka tefemisen toimittaa, sanotaan sen olewan **tekijällisessä lajisfa**. Mutta tefosana ei aina ilmaise, kuka tefemisen toimittaa. Silloin sanotaan sen olewan **tekijättömässä lajisfa**.

Sano, missä lajisfa ovat tefosanat seuraawissa lauseisfa!

Me poimimme marjoja. Marjoja poimitaan. Äiti on neuvonut lastansa. Koulussa on myös lapsia neuvottu. Kun te olitte puut hakanneet, panitte te ne pinohon. Kun puut oli hakattu, pantiin ne pinohon. — 20)

§ 21. Jokaisessa ajassa (nykyisessä, menneessä ja tulewasfa) saattaa tefemisen ajatella kestämäkki tahi päättyneekki. Siitä syystä muodostetaan tefosanafta useampia eri aikamuotoja. Esim.

Lausun (**lähiaika**, jofa ilmaisee kestävää tefemistä nykyisessä ajassa).

Lausun (**entinen lähiaika**, jofa ilmaisee kestävää tefemistä menneessä ajassa).

Olen lausunut (**ohiaika**, jofa ilmaisee päättynyttä tefemistä nykyisessä ajassa).

Olin lausunut (**entinen ohiaika**, jofa ilmaisee päättynyttä tefemistä menneessä ajassa).

Lausun eli olen lausuya (**tuloaika**, jofa ilmaisee kestävää tefemistä tulewasfa ajassa). — 21)

§ 22. Vielä voi tefosana ilmaista tekemisen todelliseksi, mahdolliseksi, jollakin ehdolla mahdolliseksi, toivotuksi ja käsketyksi. Sitä warten saa tefosana eri tapamuotoja. Esim.

Lausun (suoratapa, joka ilmaisee tekemisen todelliseksi).

Lausunen (myöntötapa, joka ilmaisee tekemisen mahdolliseksi).

Lausuisin (ehtotapa, joka ilmaisee tekemisen jollakin ehdolla mahdolliseksi).

Lausukoon (toivotapa, joka ilmaisee tekemisen toivotuksi).

Lausu (käskytapa, joka ilmaisee tekemisen käsketyksi). — 22).

§ 23. Tefosanalla on sellaisiakin muotoja, jotka ainoastaan nimittävät tekemisen ja owat siis nimisanain tapaisia. Niitä sanotaan **nimitäwöiksi**.

Sellainen on esim. lausuminen.

Vielä on tefosanalla laatusanain tapaisia muotoja. Niitä sanotaan **laatusanain**.

Sellaisia owat lausutwa, lausunut.

§ 24. Tawutamme tefosanana lausun sen kaikissa eri muodoissa, ensin tekijällisessä, sitten tekijättömässä lajissa. — 23)

A. Tekijällinen laji (ftf. § 25).

I. Suoratapa.

Lähiaika (§ 26, 1).

Entinen lähiaika (§ 26, 2).

Mfi.	1	lausun
	2	lausut
	3	lausuu
Mon.	1	lausumme
	2	lausutte
	3	lausuvat

Mfi.	1	lausuin
	2	lausuit
	3	lausui
Mon.	1	lausuimme
	2	lausuitte
	3	lausuivat

Ohiaika (§ 26, 3).

Df.	1 olen lausunut
	2 olet lausunut
	3 on lausunut
Mon.	1 olemme lausuneet
	2 olette lausuneet
	3 ovat lausuneet

Entineu ohiaika (§ 26, 3).

Df.	1 olin lausunut
	2 olit lausunut
	3 oli lausunut
Mon.	1 olimme lausuneet
	2 olitte lausuneet
	3 olivat lausuneet

Tulo-aika.

Tämä aika kuuluu samoin kuin lähi-aika (lausun, lausut j. n. e.) Tuloaikana käytetään myös seuraavia muotoja:

olen lausuva	tulen lausumaan
olet lausuva	tulet lausumaan
j. n. e.	j. n. e.

2. Myöntötapa.**Lähiaika** (§ 26, 4).

Df.	1 lausunen
	2 lausunet
	3 lausunee
Mon.	1 lausunemme
	2 lausunette
	3 lausunevat

Ohiaika (§ 26, 3).

Df.	1 lienen lausunut
	2 lienet lausunut
	3 lienee lausunut
Mon.	1 lienemme lausuneet
	2 lienette lausuneet
	3 lienevät lausuneet

3. Ehtotapa.**Lähiaika** (§ 26, 4).

Df.	1 lauisin
	2 lauisit
	3 lauisi
Mon.	1 lauisimme
	2 lauisitte
	3 lauisivat

Entinen ohiaika (§ 26, 3).

Df.	1 olisin lausunut
	2 olisit lausunut
	3 olisi lausunut
Mon.	1 olisimme lausuneet
	2 olisitte lausuneet
	3 olisivat lausuneet

4. Toivotapa.

Lähiaika (§ 26, 5).

Ps.	1	---
	2	lausu ^o s
	3	lausukohön(-koon)
Mon.	1	---
	2	---
	3	lausukohot (-koot)

Ensimmäinen nimitapa (§ 26, 7).

Osanto:	lausua'
Muntanto:	lausuakse-ni,-si j. n. e.

Kolmas nimitapa (§ 26, 9).

Psiffö:

Nimentö:	lausuma
Omanto:	lausuman
Osanto:	lausumaa
Osunto:	lausumassa J. n. e.

Neljäs nimitapa (§ 26, 9).

Psiffö:

Nimentö:	lausuminen
Omanto:	lausumisen
Osanto:	lausumista
Osunto:	lausumisessa J. n. e.

Ensimmäinen laatutapa (§ 26, 10).

Psiffö:

Nimentö:	lausuva
Omanto:	lausuvan
Osanto:	lausuvaa
Osunto:	lausuvassa J. n. e.

5. Käskyttapa.

Lähiaika (§ 26, 6).

Ps.	1	---
	2	lausu'
	3	---
Mon.	1	lausukahamme(-kaamme)
	2	lausukahatte(-kaatte)
	3	---

Toinen nimitapa (§ 26, 8).

Osunto:	lausuessa
Osunto:	lausuen

Moniffo:

Nim.	lausumat
Om.	lausumien(-main)
Os.	lausumia
Os.	lausumissa J. n. e.

Moniffo:

Nim.	lausumiset
Om.	lausumisien(-misten)
Os.	lausumisia
Os.	lausumisissa J. n. e.

Moniffo:

Nim.	lausuvat
Om.	lausuvien(-vain)
Os.	lausuvia
Os.	lausuvissa J. n. e.

Toinen laatutapa (§ 26, 10).

Djiffö:		Monikko:	
Nimentö:	lausunut	Nim.	lausuneet
Omanto:	lausuneen	Om.	lausuneiden(-neitten)
Osanto:	lausunutta	Os.	lausuneita
Usunto:	lausuneessa	Us.	lausuneissa
	J. n. e.		J. n. e.

B. Tekijätön laji (§ 27, 1, 2).

1. Suoratapa.

Lähiaika: lausutahan (-taan) (kts. § 27, 3, 4).

Ent. lähiaika: lausuttihin (-tiin)

Ohiaika: on lausuttu

Ent. ohiaika: oli lausuttu

2. Myöntötapa.

Lähiaika: lausuttanehen (-neen)

Ohiaika: lienee lausuttu

3. Ehtotapa.

Lähiaika: lausuttaisiin (-siin)

Ent. ohiaika: olisi lausuttu

4. Toivotapa.

Lähiaika: lausuttakohon (-koon)

Räskytapaa ja ensimmäistä nimitapaa ei käytetä.

Toinen nimitapa.

Usunto: lausuttaessa(-taissa)

Kolmas nimitapa.

Omanto: lausuttaman

Neljättä nimitapaa ei käytetä.

Ensimmäinen laatutapa.

Djiffö:		Monikko:	
Nimentö:	lausuttava	Nim.	lausuttavat
Omanto:	lausuttavan	Om.	lausuttavien (-vain)
Osanto:	lausuttavaa	Os.	lausuttavia
Usunto:	lausuttavassa	Us.	lausuttavissa
	j. n. e.		j. n. e.

Toinen laatutapa.

Yksikö:	Monikko:
Nimentö: lausuttu	Nim. lausutut
Osanto: lausuttu	Os. lausuttujen (-ttain, -tuiden)
Osanto: lausuttua	Os. lausuttuja (-tuita)
Yks. n. e.	Yks. lausutuissa j. n. e.

§ 25. Tekosanan **wartalo** saadaan, kun tekijällisen lajin suoratawan lähiajan monikon 3:nnesta tekijästä heitetään pois pääte **wat (wät)**. Tekosanasta „lausun“ kuuluu siis **wartalo lausu**.

Miten kuuluu **wartalo** tekosanoista: toiwon, heitan, firjoitan, lähden, annan, tunnen, ongin, kuljen, näen, vastaan?

§ 26. Tekosanoja **taiwutettaisja tekijällisesjä** lajisja on muistettava seuraawat ohjeet: — 24).

1) Yks. 1 tekijällä on pääte **-n**, 2:lla **t**, 3:lla ei ole mitään päättä; monikon 1 tekijällä on pääte **-nne**, 2:lla **-tte** ja 3:lla **-wat (-wät)**.

Muist. Suora- ja myöntötawan lähiajasja pitenee loppuääntiö yksikön 3:nnesja tekijäsjä.

2) Suoratawan ent. lähiajasja liitetään **wartaloon** ensin entisen lähiajan merkki **i**, sitten tekijäpäätteet. Esim. lausu-**i-n**.

3) Suoratawan ohiaika, entinen ohiaika, myöntötawan ohiaika ja ehtotawan entinen ohiaika ovat yhdistettyjä aikamuotoja. Niisjä on **muuttain** ensimmäisenä osana joku muoto **aputekosanaa** olen tai lienen. Toisen osan muodostaa **taiwutettawan tekosanan** toisen laatutawan nimentö („lausunut“).

4) Myöntötawan lähiajasja liitetään **wartaloon** ensin myöntötawan merkki **ne**; ehtotawan lähiajasja ehtotawan merkki **iji**. Esim. lausu-**ne-n**; lausu-**iji-n**.

5) Toiwotawasja liitetään **wartaloon** ensin toiwotawan merkki **-fo (-fö)**. Yks. 2:lla tek:llä on pääte **-s** ja 3:nnella **-h—n**; monikon 3:nnella tek:llä on pääte **-h—t**; **h-n** jälkeen asetetaan se ääntiö, joka on **h:n** edellä; **h** woi kadota pois. Esim. lausu-**fo-hon**; lausu-**fo-hot**.

6) Käskytävän toisessa tekijässä on päätteenä ainoastaan hengähdys ('). Monikon 1:stä ja 2:sta tekijässä liitetään wartaloon ensin käskytävän merkki *-ka* (*-kä*) ja sitten tekijäpäätteet *-h—umme* ja *-h—tte*. Esim. lausu', lausu-*ka*-hamme, lausu-*ka*-hatte.

7) Ensimmäisen nimitävän merkki on *-ta* (*-tä*), josta *t* katoaa pois kahden lyhyen ääntiön välissä. Osantofijalla on päätteenä hengähdys, muutantofijalla *-kse* ynnä siihen liitetty liiteasemo. Esim. lausu-*a'* (lausu-*ta'*); lausu-*a-kse*ni, *-kesi* j. n. e. (lausu-*ta-kse*-ni); saa-*da-kse*-ni (saa-*ta-kse*-ni).

8) Toisen nimitävän merkki on *-te*, josta *t* katoaa pois kahden lyhyen ääntiön välissä. Esim. lausu-*e*-ssa (lausu-*te*-ssa); saa-*de*-ssa (saa-*te*-ssa).

9) Kolmannen nimitävän merkki on *-ma*, neljännen *-mise* (yff. nim. *-minen*).

10) Ensimmäisen laatutavan merkki on *wa* (*wä*); toisen laatutavan merkki on *-nehe* (*-nee*), yksikön nimennössä ja osannossa *-nut* (*-nyt*). Esim. lausu-*wa*; lausu-*nut*, lausu-*nehe*-ssa.

§ 27. Tekosanoja taiwutettaissa **tekijättömässä** lajissa on muistettava seuraavat ohjeet:

1) Tekijättömällä lajilla on oma wartalonsa, josta sen kaikki eri muodot muodostetaan. Tämä wartalo saadaan siten, että tekosanan wartaloon liitetään päätte *-ta* (*-tä*), jolloin *t* kahden lyhyen ääntiön välissä ferrotaan. Esim. lausutta (lausu-*ta*); toiwotta (toiw-*ta*); anetta (anta-*ta*, anna-*tta*, anne-*tta*); kuljetta (kulke-*ta*, kulke-*tta*, kulje-*tta*); poinnitta; firjoitetta; luetta. — 25)

2) Tekijättömän lajin wartaloon liitetään samat tapa- ja aika-muotojen merkit, kuin tekijällisessäkin lajissa.

Muist. Toisen laatutavan merkki on *u*, *h*.

3) Tekijäpäätteiden sijassa on tässä lajissa yleinen päätte *-h—u*.

4) Suoratavan lähiajassa pehminee aina tekijättömän wartalon viimeinen *t*. Sanotaan siis: lausutahan (ei: lausuttahan); heitetähän (ei: heitetähän); tuodahan (ei: tuotahan); syödähän (ei: syötähän).

§ 28. Taiwuta kaikissa muodoissa seuraavat tekosanat: saan, tuon, tahdon, ryhdyn, annan, luotan, lähden, luen, tungen. — 26)

Lauseoppia.

§ 29. Yhdistetyssä lauseessa ovat eri lauseet milloin päälauseita, milloin sivulauseita.

Päälause on täydellinen ajatus ja sen voi jo yksinäänkin ymmärtää.

Sivulause on toisen lauseen jäsenen sijassa eikä sitä voi yksinäänsä ymmärtää.

Jokaisessa yhdistetyssä lauseessa on ainakin yksi päälause. Mutta voi niitä olla useampiakin. — 27)

Esimerkkejä:

Päivä päättyy, ja työmies käy levolle. Kun päivä päättyy, käy työmies levolle. Koiran ja kissan otti ihminen taloonsa, mutta hiiri tuli kutsumatta. Jumala tietää kaikki; siksi hän tuntee meidän sisimmät ajatuksemmekin. Koska Jumala tietää kaikki, tuntee hän meidän sisimmät ajatuksemmekin. Kun päivä päättyy, käy työmies levolle, ja aamun aurinko näkee hänet jälleen työssä. — 28)

§ 30. Päälauseita yhdistetään toisiinsa sideseanoilla: ja, sekä, sekä — että, -kä, mutta, vaan, tahi, taikka, eli, wai, joko — tahi, sentähden, siksi.

Esimerkkejä:

Päivä päättyy, ja työmies käy levolle. Ojat kuivuivat, sekä joet juoksivat verkalleen. Sekä poika luki, että tyttö lauloi. Poika ei lukenut, eikä tyttöäkään laulanut. Ilma on kylmä, mutta järvi ei ole vielä jäässä. Tyttö ei lukenut, vaan hän lauloi. Soudamme veneellä tahi menemme maata myöten. Järvi lainehtii eli aaltoilee. Joko luemme tahi leikimme. Oletko kuullut tätä kertomusta, vai kerronko sen sinulle? Poika tahtoi oppia; sentähden meni hän kouluun. — 29). Ilma on lämmin; siksi lumi sulaa. — 30)

Yhdistä seuraavista päälauseista aina kaksi yhdistetyksi lauseeksi edellä mainittujen sideseanojen kautta: — 31)

Kylväjä kylvää siemenen — Jumala kasvun antaa. En ole saanut häneltä kirjettä — en ole hänestä muutenkaan kuullut. —

niityt viheriöitsevät — lehti puhkeaa puuhun. Älkäämme kuluttako nuoruuttamme turhuuteen — käyttäkäämme se hyvin! Hän luki — ei osannut. Kuuletko — puhunko kovemmin? — lähdemme kylään — olemme kotona. Olemme tehneet työtä — olemmekin terveet.

Muistutus. Ujein liitetään päälauseita tojiinsa ilman sidosanattafin. Silloin erotetaan ne toijistansa puolipisteellä (;). Puolipistettä käytetään myös silloin, kun jälkimmäinen lause alkaa sidosanoilla „sentähden“, „siksi.“

§ 31. Sivulauseet ovat aluksen, kohteen, lisäannon sekä määrääjän sijassa.

Mukelliset sivulauseet alkavat tavallisesti sidosanalla että tai kysymällä sanalla.

Esimerkkejä: — 32)

Muistui mieleeni, että kesä on tulossa. Luonnollista on, että koetamme lukea ahkerasti. Epävarmaa on, mikä hänen mielensä muutti. Ei ole tiedossamme, milloin hän tulee takaisin.

Muuta seuraavissa lauseissa alus sivulauseeksi: — 33)
Isän kuolema suretti lapsia (= Lapsia suretti, että isä kuoli). Vanhemmille on lasten siveys ja ahkeruus iloksi. Kuoleman kohtaaminen on tietämätön. Elämämme loppuminen on varma.

Kohteelliset sivulauseet alkavat sidosanalla että tai kysymällä sanalla,

Esimerkkejä:

Minä muistin, että kesä on tulossa. Lapset vakuuttivat, että koettavat lukea ahkerasti. Emme tiedä, mikä muutti hänen mielensä. Sano, missä äiti on! Äiti sanoi pojallensa: ole ahkera ja siivo koulussa!

Muuta kohde sivulauseeksi.

Lupauksesi on sinun täyttäminen (= Sinun on täyttäminen, mitä olet luvannut). Tämän asian laadun voit kyllä ymmärtää. Lausu hänelle minun tyytyväisyyteni. Sairas toivoo pikaista paranemistansa. Jumalan sanasta tiedämme Jumalan tahdon.

Sijäänölliset sivulauseet alkavat tavallisesti takakohdalla asemosanalla joka.

Esimerkkejä:

Tunnen miehen, jolla on viisi lasta. Vene, joka on pohjasta rikki, uppoaa. Lapset, jotka lukevat ahkerasti, edistyvät.

Muuta lisääntö siwulauseesi.

Merellä kulkevalla laivalla on monta vaaraa tarjona (= Laivalla, joka kulkee j. n. e.). Kertomastasi tapauksesta älä virka muille! Ahkerasti työtä tekevää ihmistä kaikki kunnioittavat. Varjossa kasvaneet hedelmät ovat harvoin maukkaita. Tiheäoksaiseen puuhun pesivät linnut mielellään.

Paiiffaa määrääviä siwulauseita:

Viljavainiot lainehtivat siinä, missä ennen esi-isämme taistelivat. Siitä ylitse mennään, mistä aita on matalin.

Siitä paiiffaa määräävä siwulause seuraaviin päälauseluihin:

Pietarin kaupunki on siinä —. Siellä on varjoa —. — siitä et voi niittääkään. — siellä vallitsee epäjärjestys.

Aikaa määräävät siwulauseet alkavat tavallisesti sidsanoilla: kun, kunnes, koska, ennenkuin, sittenkuin, niin pian kuin, niin kauan kuin.

Esimerkkejä:

Kun päivä päättyy, käy työmies levolle. Olkaamme täällä, kunnes sade taukoo. Tule, joulu, koska joudut! Riennä majaan, ennenkuin sade tulee. Sittenkuin lumi oli sulanut, alkoi maa vihannoida. Niin pian kuin olen työni lopettanut, tulen luoksesi. Niin kauan kuin hän on vieraana, hoidan häntä.

Siitä seuraaviin päälauseluihin aikaa määräävä siwulause:

Ennen kurki kuolee —. Lehdet putoavat puista —. — palaavat muuttolinnut tänne. Luen läksyjäni siksi —.

Muuta ajanmääräjä siwulauseesi.

Lukukauden lopulla pääsevät oppilaat kotiinsa. Hyvän sään aikana tehkäämme työtä. Ennen Amerikan löytöä tunnettiin vaan kolme maanosaa. Amerikan löydön jälkeen tunnettiin neljä maanosaa. Kansain pakanuuden aikana on heidän keskuudessaan vallinnut paljon julmuutta.

Laatua määräävät siwulauseet alkawat tavallisesti fidejanoilla: kuin, niinkuin, miten, niin että.

Esimerkkejä:

Kuusi on korkeampi, kuin koivu (on). Käytä itsesi niin, kuin sinua on käsketty! Pekka luki niin ahkerasti, että hän viimein tuli oppineeksi. Miten luemme, siten taidamme.

Siitä seuraaviin päälauseihin laatua määräävä siwulause:

Lukkari veisasi virren niin —. Sinä puhut niin —. Hevonen on suurempi —. Tuuli puhaltaa niin —.

Muuta laadunmääräjä siwulauseeksi:

Teen tahtosi mukaan. Ansiosi mukaan saat sinä palkkasi. Matti on Pekkaa pitempi. Elä varojasi säästäen.

Syntyä määräävät siwulauseet alkawat tavallisesti fidejanoilla: että, koska, kun, sillä, jos, waikka.

Esimerkkejä:

Kunnioita vanhempiasi, että sinulle hyvin kävisi! Tehkäämme nyt työtä, koska nyt on työn aika! Vesi jäätyy, sillä ilma on kylmä. Jos sinulta kysytään, tulee sinun vastata. Jumala on kaikkialla läsnä, vaikka emme häntä näekään.

Siitä seuraaviin päälauseihin syntyä määräävä siwulause:

Virrat paisuvat keväällä —. Isä tekee työtä —. Pääsky-nen lentää nopeasti —. Juho ei oppinut koulussa —. Kyllä saat työstäsi palkan —. Arvon mekin ansaitsemme Suomen maassa suuressa —.

Muuta syynmääräjä siwulauseeksi:

Keveytensä vuoksi pysyvät pilvet ylhäällä. Älä tule itserakkaaksi ihmisten kiitoksesta! Lapsi itki koti-ikävästä. Ei vilja kasva kylvämättä. Palkattakin teki hän työtä.

Kolmas oppijakso.

§ 1. Kaksoisääntiöitä ovat *uo, yö, ie — au, ou, eu, iu — äy, öy, — ai, oi, ui, äi, öi, yi, ei.*

§ 2. **Nimisanat** ovat: a) **Perussanoja**, jotka ovat ulkonaisilla aistimilla huomattavien esineiden nimiä. Esim. talo, koira, kaupunki, metsä, lumi, Suomi, Helsinki, Mikko, Anna.

Muist. „Suomi“, „Helsinki“, „Mikko“, „Anna“ ynnä muut samanlaatuiset ovat erisnimiä, s. o. nimiä, joilla yksityiset esineet erotetaan muista samallaisista esineistä. Erisnimet kirjoitetaan aina *isolla* alkufirjaimella.

b) **Ujatussanoja**, jotka ovat ulkonaisilla aistimilla huomattomien esineiden nimiä. Esim. hyvynys, totuus, mieli, tahto, lepo, funnioitus. — 1).

§ 3. **Tekosanat** ovat

a) **Kohteellisia**, jotka saavat kohteen. Esim. Heitän (kiven). Kaadat (puun). Syömme (kalaa).

b) **Kohteettomia**, jotka eivät saa kohdetta. Esim. Rousten. Istut. Nuffuu. Juoksevat.

c) **Itsekohdaisia**, joilla lausuttu tekeminen vaikuttaa itse tekijään. Esim. Heittäydyn (= heitän itseni). Antaudut (= annat itsesi). Pistihe (= pisti itsensä). — 2).

§ 4. **Wartalon** viimeistä tavua sanotaan **sidetavuffi**. Sen kerake on **sidekerake** ja sen ääntiö **sideääntiö**.

Nimisanain taiwutus.

Tärkeimmät wartalojen muutokset ynnä erityisesti huomattawat päätteet. — 3)

§ 5. **Taiwuta** kaikissa sijoisissa sanat: puu, suo, voi.

Säännöt:

1) **Osantostijan** päätteenä on pitkän ja kaksoisääntiön jäljessä **ta** (tä). Esim. puu=ta, suo=ta, voi=ta.

2) **Menentösfijasissa** ei pitkän eikä kaksoisääntiön jäljestä **h** katoa. Esim. puuhun, soihin.

3) Monikon i:n edellä pitkä fideääntiö lyhenee, kaksoisääntiöistä uo, yö, ie katoaa edellinen ääntiö, muista kaksoisääntiöistä jälkimmäinen. Yllä mainittujen sanojen monikon wartalo on siis: pui, soi, woi.

4) Monikon omannon päätteellä on ten, mutta kaksoisääntiön (miten pitkänkin) jäljessä t joko kerrotaan tai muuttuu d:ksi. Siis: pui=den l. pui=tten, soi=den l. soi=tten.

§ 6. Tainwuta sanat: keto, pelto.

Säännöt:

1) Kaksoisääntiö, joka on syntynyt wartalon lyhyestä fideääntiöstä ja monikon i:stä, on lyhyt eikä siis estä pehmennyttä. Esim. kedoissa (ei: ketoiissa), pelloiksi (ei: peltoiksi).

2) Osantofijan päätteestä katoaa t lyhyen ääntiön jäljessä. Siis: keto-a, peltoja (peltoita).

3) Monikon omanto muodostetaan sekä yksikön että monikon wartalosta; päätteestä katoaa t lyhyen ääntiön jäljessä; yksikön wartalosta muodostetun omannon päätteessä sitä paitsi e muuttuu i:ksi. Siis: ketojen (ketoi=ten), ketoin (keto=ten, keto=en).

4) Monikon menennön suhteen ktf. § 5, 2. Siis: ketoi=hin, peltoi=hin.

§ 7. Tainwuta sanat: aurinko, mietintö.

Säännöt:

1) Ktf. § 6, 1. Siis: auringoissa, mietinnöille (ei: auringoissa, mietintöille).

2) Osannon ja monikon omannon suhteen huomattakoon ensin § 6, 2 ja 3. Siis osannossa: aurinkoa, aurinkoja, mietintöä, mietintöjä; monikon omannossa: aurinkojen (aurinkoi=ten), aurinkoin (aurinko=ten, aurinko=en), mietintöjen, mietintöin.

3) Mutta tällaisissa monitavuisissa sanoissa osannon ja monikon omannon t mielellään myöskin säilyy. Jos se säilyy, on muistettava § 5, 4 sekä sitä paitsi seuraava sääntö: monitavuisien sanain monikon omannossa ja osannossa pehmenee kowa kerake lyhyen kaksoisääntiön edellä, vaikka tavu ei tulekaan suljetuksi. Siis: auringoiden (=tten), auringoita, mietintöiden (=tten), mietintöitä.

4) Ktf. § 5, 2.

§ 8. **Taiwuta sanat:** kuha, sanoma, kala, harakka, päi-
vä, leiviskä.

Säännöt:

1) Monikon i:n edellä fideääntiö a muutamissa sanoissa katoaa, muutamissa taas muuttuu o:ksi. (Monikon wartalat kuuluvat: kuhi, sanomi, kaloi, harakoi).

2) Sideääntiö ä monikon i:n edellä useimmista sanoista katoaa; muutamissa monitawuisissa muuttuu se ö:ksi. (Monikon wartalat: päiwi, leiwisköi).

3) Sanat „kuha“, „sanoma“, „kala“, „päiwä“ noudattawat osannon ja monikon omannon suhteen § 6, 2, 3.

4) Monitawuiset „harakka“ ja leiwiskä“ saattawat osannon ja monikon omannon suhteen noudattaa sekä § 6, 2 ja 3 että § 7, 3 ja § 5, 4. Siis mon. omannossa: harakkain (harakka-ten), harakkojen (harakkoiten), harakoiden (-tten) (harakkoiten); leiwiskäin, leiwisköjen, leiwisköiden (-tten). Mon. osannossa: harakkoja, harakoita; leiwisköjä, leiwisköitä.

§ 9. **Taiwuta sanat:** koti, kaupunki.

Säännöt:

1) Monikon i:n edellä fideääntiö i joko katoaa tai muuttuu e:ksi. Monikon wartalat siis: kotei, kotei; kaupunki, kaupunkei.

2) Osantosijan suhteen muistettava § 6, 2. Monitawuinen sana, „kaupunki“ saattaa monikon osannossa kuulua myöskin „kaupungeita“ (fideferake pehmenee §:n 7, 3 mukaan).

3) Monikon omannossa kuuluvat nämä sanat: kotien, kotein; kaupunkien, kaupunkein, kaupungeiden (Rkf. §§ 6, 3 ja 7, 3).

§ 10. **Taiwuta sanat:** kivi (wart. kive), kansi (wart. kante), vesi (wart. vete), lapsi (wart. lapse), hevonen (wart. hevose), avain (wart. avaima), vastus (wart. vastukse).

Säännöt:

1) Raksitawuisen wartalon fideääntiö e muuttuu yksikön nimennössä i:ksi, monitawuisen wartalon fideääntiö e samassa sijassa katoaa. Sideferake t muuttuu silloin s:ksi ja m (monitawuisissa) n:ksi ja kahdesta loppuferakkeesta katoaa tavallisesti edellinen, kun suoma-

Iainen sana ei saa päätyä kahdella kerakkeella. Sidetawu se, jos sen edellä on ääntiö, muuttuu ykš. nimennöissä tawuksi nen. Siten saadaan nimennöt: kiwi, kanši, wesi, lapsi, hewonen, awain, wastus.

2) Monikon i:n edeltä katoaa fideääntiö e. Sidekerake t muuttuu silloin s:ksi. — Ylämainittuin sanain monikon wartalot owat siis: kiwi, kanši, wesi, lapsi, hewosi, awaimi, wastukki.

3) Päätetawujen edeltä, jotka alkawat t:llä, katoaa fideääntiö e kaikista monitawuifista ja useista kaksitawuifistakin sanoista.

4) Osannon ja monikon omannon suhteen huomaa § 6, 2, 3. — Kun muistetaan lisäksi tämän 10 §:n 3 kohta, saadaan siis osannot ja monikon omannot näistä sanoista kuulumaan seuraavasti: kiweä, kiwiä — kiwien, kiwein (tämä kaksitawuinen sana ei noudata § 10, 3); kanttia, kansia — kansien, kanten; wettä, wesiä — wesiin, wettien; lasta, lapsia — lapsien, lasten (tawun päätyessä kahdella kerakkeella katoaa näistäkin edellinen); hewosta, hewosia — hewosien, hewosten; awainta, awaimia — awaimien, awainten („m“ muuttuu t:n edellä n:ksi); wastusta, wastukkia — wastukien, wastusten.

§ 11. Tawuta seuraawat supistuwaiset sanat: vieras, kirves, kevät, vene (wartalot: vieraha, kirvehe, kevähä, venehe).

Supistuwiksi kutsutaan etupäässä sellaisia sanoja, joiden sidekerakkeena on h kahden ääntiön välissä.

Säännöt:

1) Supistus tapahtuu siten, että h heitetään pois, jolloin ääntiöt yhtyvät pitkäksi tai kaksoisääntiöksi. Esim. wierahan, wieraan; kirwehellä, kirweellä; kewähille, kewäille; wenehiksi, weneiksi.

2) Yksikön nimentö syntyy siten, että fideääntiö heitetään pois ja h muuttuu s:ksi, t:ksi tai hengähdykseksi ('). Esim. wieras (wart. wieraha); kewät (wart. kewähä); wene' (wart. wenehe).

Muist. Hengähdystä ei kirjoiteta merkittä.

3) Monikon i:n edellä katoawat kaikki fideääntiöt. Esim. wiera[h]issa (ei: wiera[h]aisssa); kirwe[h]istä (ei: kirwe[h]eistä); ori[h]illa (ei: ori[h]iilla) j. n. e.

4) Päätetawun edeltä, joka alkaa t:llä, heitetään fideääntiö aina

pois. Siinä tapauksessa muuttuu h s:ksi tai t:ksi. Esim. kirvesten (kirvehe-ten); wenettä (wenehe-tä).

5) Menennöllä on päätteenä yksikössä jen, monikossa jin. Esim. wene[h]ejen, wene[h]ijin.

Näytteeksi taiwutetaan tässä sana „kirves.“

Yksikö:

Nim.	kirves
Dm.	kirvehen I. kirveen
Ds.	kirvestä
Mf.	kirvehessä I. kirveessä
Läh.	kirvehestä I. kirveestä
Men.	kirvehesen I. kirveesen
Siw.	kirvehellä I. kirveellä
	j. n. e.

Monikko:

Nim.	kirvehet I. kirveet
Dm.	kirveiden I. kirveiden,
	kirvehien ja kirvesten
Ds.	kirveitä I. kirvehiä
Mf.	kirvehissä I. kirveissä
Läh.	kirvehistä I. kirveistä
Men.	kirvehisin I. kirveisin
Siw.	kirvehillä I. kirveillä
	j. n. e.

§ 12. Mitä tässä on sanottu nimisanain taiwutuksesta, joweltuu myös laatu-, laatu- ja ajomisanain taiwutukseen.

1 Muist. Laatusanain wertailemisessa on muistettava, että woittotilan päätteen edellä kaksitawuisten laatusanain fideääntiöt a ja ä muuttuvat e:ksi; yliwertaisen tilan päätteen edeltä fideääntiöt a, ä, e, i katoawat. Esim. kowempa (ei: kowampa); pyhempä (ei: pyhämpä); kowimpa (ei: kowaimpa); pyhimpä (ei: pyhäimpä); pienimpä (ei: pienempä); kaunihimpä (ei: kaunihimpä). — 4)

2) Muist. Kun liiteasemo liitetään nimisanan jälkeen, on huomattawa seuraawat seikat:

1) Yksikön nimennöissä, omannöissä ja awunnöissä sekä monikon nimennöissä liitetään se aina sanan wartaloon, joten nämä sijat tulewat yhtäläisiksi. Siten woi esim. muoto kirjani samalla kertaa olla yksikön nimentö, omanto ja awunto sekä monikon nimentö.

2) Jos sijapäätte loppuu kerakkeella, heitetään kerake liiteasemon edeltä pois. Esim. kirjani [ei: kirjani-ni]; maitteji [ei: maittensji].

3) Muutannon päätteessä waihdetaan i e:ksi liiteasemon edellä. Esim. talokseni [ei: taloksini].

4) Jos liiteasemo sulkee lyhyen tawun, ei kowa kerake silti pehmene. Esim. henkemme [ei: hengemme]; patansa [ei: padansa]; kirjomme [ei: kirjomme].

Taiwuta sanat lato ja henki, edellinen 3 tek. liiteasemon, jälkimmäinen monikon 1 tek. liiteasemon yhteydessä. — 5)

Tefošanain taiwutus.

§ 13. Taiwuta tefošanat: saan, vien, voin. — 6).

Säännöt:

1) Entisen lähiajan i:n ja ehtotawan iji-merkin edeltä pitkä fideääntiö lyhenee, kaksoisääntiöistä uo, yö, ie katoaa edellinen, muis- ta kaksoisääntiöistä jälkimmäinen ääntiö. — Entisen lähiajan wartalot siis: jai, wei, woi. Ehtotawan lähiajan wartalot: jaiji, weiji, woiji*).

2) Ensimmäisen ja toisen nimitawan merkistä ei t pitkän ja kaksoisääntiön jäljestä katoa. Wrt. II oppijakson § 26, 7 ja 8.

3) Tekijättömän lajin wartalon päätteessä ei t:tä pitkän ja kaksoisääntiön jäljessä ferrota. Tekijättömän lajin wartalot siis: saata, wietä, woita. Wrt. II § 27, 1. — Suoratawan lähiajan suhteen muistettava II § 27, 4. Siis: saada(h)an, wiedä(h)än, woida(h)an.

§ 14. Taiwuta tefošanat: tuotan, laulan, kalastan, hävitän.

Säännöt:

1) Ent. lähiajan i:n edeltä fideääntiö a katoaa kaikista monitawuisista sanoista; kaksitawuisista se katoaa tai muuttuu o:ksi. Sideääntiö ä katoaa. Ent. lähiajan wartalot siis: tuotti, lauloi, kalasti, häwititi.

2) Tekijättömän lajin päätten ta (tä) edellä muuttuvat fideääntiöt a ja ä e:ksi, Tekijätt. lajin wartalot siis: tuotetta [tuotta-ta, tuotta-tta, tuote-tta], lauletta, kalastetta, häwitettä.

3) I ja II nimitawan suhteen muistettava II, 26, 7, 8.

§ 15. Taiwuta tefošana: ongin.

Sääntö:

Ent. lähiajan i:n ja ehtotawan iji-merkin edeltä fideääntiö i katoaa. — Näiden muotojen wartalot siis: onki, onkiji.

*] Niin tässä kuin seuraawissakin pykälissä on puhe tekijällisen lajin muodoista. Milloin tekijätön laji on puhenna, on se erikseen mainittu.

§ 16. **Taiwuta tefofanat:** pääsen, suren, sanelen, kuljen [wrt. kulke].

Säännöt:

1] Ent. lähiajan *i:n* ja ehtotawan *ifi-*merkin edeltä katoaa sideoääntiö *e*. — Näiden muotojen wartalot siis: pääsi, pääsifi, suri, surifi, saneli, saneliji, kulki, kulkiiji.

2] Sideoääntiö *e* katoaa kaikista monitawuifista ja useista kaffitawuifistafin sanoista *t:llä*, *k:lla* ja *n:llä* alkawien päätetawujen edeltä. — Siis: I nimit. ja tekijättömän lajin wartalo päästä [pääse-tä], II nimit. wartalo pääste, toiwotawan wartalo pääskö, käskytawan wartalo pääskä, myöntötawan lähiajan wartalo pääsne [pääsje], II laatut. wartalo pääsnehe [pääsjehe].

Muist. Jos *t* ja *k* tällöin alkawat suljetun tawun ja joutuwat *l:n*, *n:n* ja *r:n* jälkeen, muuttuwat ne edellisensä kaltaifiksi. Siis: surra' [sure-tä], surressa [sure-te-sä]; surros [sure-ko-s]; sanella' sanellesä, sanellos j. n. e. — Samoin muuttuu myös *n* edellisensä kaltaifeksi. Esim. surren [sure-ne-n], surrut [sure-nut] j. n. e.

3] Wartalosta „kulke“ ei *e* edellisessä kohdassa mainituissa tapauksissa katoa. II nimitawan asunto ja awunto kulke'esä, kulke'en tawallisesti supistetaan muodoiksi: kulkeisä, kulkein; myöskin käytetään muotoja kulgiesä, kulkien. — Tekijättömän lajin wartalo on: kuljetta [kulke-tä, kulke-ttä, kuljetta].

§ 17. **Taiwuta seuraawat supistuwaiset sanat:** vastaan, wart. vastata; lupaan, wart. lupata; lankean, wart. lanketa; putoan, wart. putota.

Supistuwaisia owat 1:ksi sellaiset wartalot, joiden sideoferakkeena on *t* kahden samallaisen ääntiön välissä; 2:ksi sellaiset, joiden sideoferakkeena on *t* kahden erilaisen ääntiön välissä, joista jälkimmäinen on *a* tai *ä*.

Säännöt:

1] Edellisten supistus tapahtuu siten, että *t* katoaa ja ääntiöt yhtywät pitkäksi ääntiöksi. Siis: vastaan [wastata-n].

2] Jälkimmäisten supistus tapahtuu siten, että *t* katoaa, jolloin vielä jälkimmäinen ääntiö voi muuttua edellisen kaltaifeksi ja muodostaa en kansä pitkän ääntiön. Siis: lankean, lankeen [lanketa-n].

3) Sideääntiöt katoovat ent. lähiajan i:n, ehtotawan isi-merkin kuin myös t:lla, l:lla ja n:lla alkavien päätetawujen edeltä.

Muist. Ehtotawan isi-merkin edellä woipi sideääntiö jälkimmäisen lajin supistuwaisissa säilyäkin. Siis: lankeisin (lanteta-isin, lantet-isin, lankeisin), mutta myös: lankeaisin.

4) Sideääntiön kadottua muuttuu t ent. lähiajassa j:ksi ja n: edellä n:ksi sekä katoaa ehtotawan isi-merkin edeltä.

Suorat. lähiaika wartalosta „lupata“ siis: lupaan (lupata-n); ent. lähiaika: lupasin (lupata-i, lupat-i, lupasi-n); myöntöt. lähiaika: luwannen (lupata-ne, lupat-ne, luwat-ne, luwanne-n); ehtot. lähiaika: lupaisin (lupata-isi, lupat-isi, lupa-isi-n); toivot. wartalo: luwatko (lupata-ko, lupat-ko, luwat-ko); käskyt. 2 tek. yf.: lupaa (lupata-'); I nimit. osanto: luwata (lupata-ta, lupatta, luwat-ta, luwata-'); II nimit. afunto: luwateissa (lupata-te, lupat-te, luwatte, luwate-issa); III nimit.: lupama (lupata-ma); I laatut. lupama (lupata-ma); II laatut. luwannehe (lupata-nehe, lupat-nehe, luwan-nehe); tekijättömän lajin wartalo: luwatta (lupata-ta, lupat-ta, luwatta).

§ 18. Tekemisen kieltäminen tapahtuu kielteisen teko-sanan en avulla. Koska sillä on tekijäpäätteet, ei näitä itse taiwutettavaan tekosanaan liitetäkään. Näytteeksi taiwutamme teko-sanan „annan“ kielteisesti.

A. Tekijällinen laji.	Ent. lähiaika.	Ent. ohiaika.
Suoratapa.		
Lähiaika.		
J. en anna et anna ei anna	J. en antanut et antanut ei antanut M. emme antaneet ette antaneet eivät antaneet	J. en ollut antanut et ollut antanut j. n. e.
M. emme anna ette anna eivät anna	Ohiaika.	Myöntötapa.
	J. en ole antanut et ole antanut ei ole antanut	Lähiaika.
	M. emme ole antaneet j. n. e.	J. en antane et antane j. n. e.
		Ohiaika.
		J. en liene antanut et liene antanut j. n. e.

Ohjotapa.**Lähiaika.**

Y. en antaisi
et antaisij.n.e.

Ent. ohjotapa.

Y. en olisi antanut
et olisi antanut
j. n. e.

Toivotapa.

Y. 2 ällös antako
3 älköönantako
M. 3 älkööt antako

Käskytapa.

Y. 2 älä anna
M. 1 älkäämme antako
2 älkäätte antako

B. Tefijätön laji.**Suoratapa.**

Lähiaika: ei anneta
Ent. lähiaika: ei annettu
Ohjotapa: ei ole annettu
Ent. o.a.: ei oltu annettu

Wytöötapa.

Lähiaika: ei annettane
O.aika: ei liene annettu

Ohjotapa.

Lähiaika: ei annettaisi
Ent. o.a.: ei olisi annettu

Toivotapa:

älköön annettako

Muist. Nimi- ja laatutapoja ei tainuteta kielteisesti.

Apusanat.

§ 19. Apusanat ovat:

1) **Määräsanaja**, jotka määräävät paikkaa, aikaa ja laatua. Esim.

Näen linnun tuolla. — 7). Laiva purjehtii kaukana. Isä palasi kaupungista takaisin. Lehdet putoavat puusta alas. Pilvet kulkevat ylhäällä. — Eilen oli kaunis ilma. Tänään lähdemme ongelle. Harvoin olen nähnyt suurempaa hevosta. Heti, kun olin saanut työni valmiiksi, lähdin kaupunkiin. Nyt olen jo sieltä palannut. — Lapset leikkivät iloisesti. Laulu kuului tänne hyvin. Luemme mielellämme. Tehkäämme siten, kuin isä kääkee. Sinun nuttusi on aivan uusi. Veljeni lukee varsin ahkerasti.

2) **Sijajanoja**, joita käytetään **nimijanoain wieresissä** merkitsemään paikan, ajan, laadun ja syyn waiheita, milloin nimijanojat sijapäätteillään eiwät kytene niitä lausumaan. Esim.

Koira on pöydän alla. — 8) Auringon säteet lankeavat maan päälle. Juuri imee nesteitä maan sisästä. Isäni matkusti

merta myöten. Ohran seassa kasvaa ohdakkeita. Lintu lensi ilman halki. — Ennen yötä nousee tuuli. Kesän jälkeen tulee syksy. Viikon päästä sen jo saamme tietää. — Poika teki isän käskyn mukaan. Rengit soutivat voimansa takaa. Älkää tehkö omaatuntoanne vastaan. — Pekka sai palkinnon ahkeruutensa tähden. Hän lähetti minulle tämän kirjan ystävyysvuoksi. Hän tuli kuuluisaksi hyvän puhetautonsa kautta.

3) **Sidejanoja**, jotka yhdistävät yhdenlaisia lauseenjäseniä, kuin myös fononaisia lauseita toisiinsa. Esim.

Veli ja sisar lukevat. — 9) Veli ja sisar lukevat sekä laulavat. Vesi kuljettaa veneitä ja suuria laivojakin. Suomalaista kansaa asuu sekä Hämeessä että Karjalassa. — Veli lukee, ja sisar laulaa. Isä on jo työssä, mutta Paavo vielä nukkuu. Lumi sulaa, kun kevät tulee.

4) **Kiihkojanoja**, jotka ilmoittavat äkillistä tunnetta: iloa, surua, ihmettelyä, moitetta j. n. e. Sellaisia ovat: hei! moi! ah! fah! hyy!

Sanain synty.

§ 20. Sanat ovat alkuperänsä puolesta:

1) **Juurisanoja**. Esim. maa, puu, tie, vesi, kala, talo, rauha.

2) **Johdetuita**, joita saadaan juurisanoista johdepäätteillä. Niinpä saadaan esimerkiksi nimisanasta „rauha“ johdepäätteiden kautta nimisana: **Rauhala**; laatusanat: **rauhallinen**, **rauhaton**, **rauhaisa**; teko sanat: **rauhoitaa**, **rauhoituu**.

Muist. Johdetuista sanoista saa uusia sanoja johdepäätteitä lisäämällä. Esim. laatusanasta „rauhallinen“ saadaan nimisana: **rauhallisuus**; teko sanasta „rauhoitaa“ saadaan teko sana: **rauhoitelen**.

3) **Yhdysjanoja**, jotka syntyvät kahden tahi useamman sanan toisiinsa yhdistämällä. Esim. työ-mies, firko-wäki, lufu-firja; maan-tie, heinä-teko; waltio-päiwä-mies, maan-wiljelys-seura. — 10).

Muist. Tavallisesti ei panna tavumerkkiä yhdysjanain eri osain väliin. Kirjoitetaan siis: työmies, firkowäki, lufufirja, maantie j. n. e. Milloin selvyys vaatii, on tavumerkki kuitenkin käytettävä. Esim. esi-isiä (ei: esiisiä); jota-aika (ei: jottaaika).

Lauseoppia.

Alus.

§ 21. Jos nimisanainen alus vastaa kysymykseen: **mitä, kuka?** (mitkä, kuka?), asetetaan se **nimentöön** ja kutsutaan **kokonaiseksi** alukseksi. Esim. Lintu lentää. Miehet juoksivat. Kukat kasvavat niityllä.

Jos nimisanainen alus vastaa kysymykseen: **mitä? ketä?** (keitä?), asetetaan se **ofantoon** ja kutsutaan **osannaiseksi** alukseksi. Esim. Vettä sataa. Lintuja lentää. Kukkia kasvaa niityllä. — 11).

1 Muist. Alus ei ole aina näkyvässä, vaan merkitään ainaostaan maineen tekijäpääteellä. Esim. Vähdemme kirkkoon. Oletko sairas?

2 Muist. Lauseessa, jonka maine on tekijättömässä lajissa, ei ole alusta. Esim. Peltoa kynnetään. Kirjat on luettu. („Peltoa“ ja „kirjat“ ovat kohteita).

Maine.

§ 22. Maineena saattaa olla:

1) joku tekosanan muoto; esim.: Poika luki. Mies kynnää. Lintu on lentänyt. Talvi lienee tullut.

2) aputekosana „olen“ n. s. **mainenimikön** kanssa, jona tavallisesti on joku nimi- tai laatusana nimentö-, ofanto- ja olentosijoissa. Esim. Sewonen on eläin. Poika on ahkera. Puut ovat korkeat. Kivi on kova. Sewokset ovat eläimiä. Weljeni on ollut sairaana. Baamo oli luffarina. — 11)

Kohde.

§ 23. Jos kohde vastaa kysymykseen: **miinkä?** (mitkä?), asetetaan se yksikössä **omantoon** ja monikossa **nimentöön** sekä kutsutaan **kokonaiseksi** kohteeksi. Esim. Kissä tappoi hiiren. Mies pudotti rahat.

Jos kohde vastaa kysymykseen: **mitä?**, asetetaan se **ofantoon** ja kutsutaan **osannaiseksi** kohteeksi. Esim. Mies pudotti rahaa. Kissä tappoi hiiriä.

Muist Joskus vastaa kokonainen kohde myöskin tyhmyyteen: mikä? ja asetetaan se yks. nimentöön. Esim. Sue kirja. Lopettamaan me työ. Puu kaadettiin. Teidän täytyy tehdä tämä työ. — 11)

Aluksen ja kohteen mainenimillä.

§ 24. Usein on lauseessa sana **olento-** tai **muutanto-**sijassa ilmaisemassa aluksella tai kohteella merkityn esineen ominaisuutta tai tilaa. Sellaista sanaa kutsutaan joko **alus-**sen tai **kohteen mainenimillä**. Esim.

Poika pysyi uutterana. — 12) Katselin häntä kauan uteliaana. He kohtelivat minua vieraana. Ihmiset pitävät hänen käytönsä pahana. Jälleen vihannoipi nurmi nuorena. Pekka elelee pitäjän seppänä. Häntä pidetään rehellisenä miehenä. — Jumala loi ihmisen kuvaksensa. Veljeni rupesi paimeneksi. Puu kasvoi suureksi. Pekka tuli rikkaaksi. Jauhot leivottiin leiväksi.

Muist. Samaan tapaan usein sana seuranto-sijassa ilmaisee aluksella tai kohteella merkityn esineen kumppanuutta, seuraa. Esim. Laiwa hukkui tawaroinensa. Myrskyt upottivat laivan tawaroinensa.

Lisääntö.

§ 25. Kun **laatusana**, **laatusana**, **asemofana** sekä **teko-**sanana **nimi-** ja **laatusanat** ovat lisääntönä, asetetaan ne ylimalkaan samaan lukuun ja sijaan kuin pääsanakin. Esim. Näin iloisen lapsen. — 13). Paavo oli kolmantena poikana luokalla. Tästä paikasta lähdemme pois. Uen opettajan antamaa kirjaa. Wuotawalla weneellä älkäämme soubelko! Päättyneellä lufufaudella olivat oppilaat ahkeria. Walloitetuksa kaupungissa tekivät wiholliset tuhojansa.

Muist. Esimerkissä: „Uen opettajan antamaa kirjaa“ ilmaisee sana „opettajan“ tekosanalla „antamaa“ lausutun tekemisen toimittajaa.

Nimisana lisääntönä on tavallisesti **omannossa**, mutta usein **muisfakin** sijoissa. Esim. Suomen asukkaat elävät pääasiallisesti maan wiljelyksellä. Jumalan pelto on wii-sauden alku. Heikki Mäkelällä on suuri talo. Sanoma hänen kuolemastaan liikutti kaikkia.

Määrääjät.

§ 26. Jos määrääjinä on nimi- ja laatusanoja, asetetaan niitä useampiin eri sijoihin aina sen mukaan, mihin fyysymyksiin ne vastaavat.

Paikanmäärääjä vastaa fyysymyksiin: misjä? mistä? mihin? minkä kautta?

Äiti on kirkossa. — 14) Veli on kirkolla. Sanko nostettiin kaivosta. Sanko tuotiin kaivolta. Poika heitti kiven järveen. Mikko työnsi veneen järvelle. — Väki on elon korjuussa. Poika on yskätaudissa. Isä viipyy ongella. Perhosella on neljä siipeä. Ota lakki päästäsi! Paimen palasi karjasta. Mikko herkesi työstä. Laiva hukkui myrskyyn. Mies möi hevosensa isälle. Tavara tuotiin ensin maitse, sitten meritse.

Muist. Mjuntto, lähdentö ja menentö merkitsevät sijäistä paikkaa; mjuntto, otanto ja annanto sitävastoin ulkoista paikkaa: pintaa, ulkopuolta, läheisyyttä.

Mjanmäärääjä vastaa fyysymyksiin: kuinka kauan? milloin? mistä ajasta alkaen? mihin aikaan saakka? miksi ajaksi?

Teimme viikon tätä työtä. Talvi nähtiin nälkää, kesä elettiin hyvin. Muutamassa tunnissa ehdimme sinne. Juhannuksena pääsevät lapset kirkkoon. Päivällä teemme työtä, mutta yöllä nukumme. Lukuvuosi alkaa syyskuusta ja päättyy kesäkuuhun. Lainasin hänelle kirjan kahdeksi viikoksi.

Laadunmäärääjä vastaa fyysymyksiin: miten? millä lailla?

Poika juoksi kartanon poikki avojaloin ja paljain päin. Hän lauloi korkealla äänellä. Toimitan tämän työn mielelläni. Pöytä on kuutta kynärää korkea. Kuusimetsä on tumman viheriäinen. Pieni veljeni on kahden vuoden vanha. Paavo luki hiljaisemmin kuin Pekka.

Syynmäärääjä vastaa fyysymyksiin: mistä syystä? mitä warten? mistä aineesta? millä keinolla?

Vilja kuihtui vainiolla kuivuudesta. Poika meni kouluun isän käskystä. Miehet vetivät hirsii huoneeksi. Vesi kelpaa juomaksi. Tämä pöytä on tehty koivupuusta. Tyhjistä loi Jumala maailman. Renki veisti lapiota kirveellä. Sitten veti hän heiniä hevosella ja reellä. Pitele käsin kirjaa.

Supistunut lause.

§ 27. Lausetta, jossa on useampia yhdenlaisia jäseniä, kutsutaan **supistuneeksi**, koska voi ajatella sen supistuneen useammista eri lauseista yhdeksi lauseeksi. Esim. Ahven ja järki ovat kaloja (= Ahven on kala, järki on kala). Kirjoittamiseen tarvitsemme kynän, mustetta ja paperia (= Kirjoittamiseen tarvitsemme kynän, kirjoittamiseen tarvitsemme mustetta, kirjoittamiseen tarvitsemme paperia). Sorjat uivat joissa ja järvisjä.

Muist. Yhdenlaisten lauseenjäsenien väliin asetetaan pilkku, jos niiden välissä ei ole sidosanaa. Esim. Kevät, kesä, syksy ja talvi ovat vuodenaikojia.

Suora ja epäsuora kertomalause.

§ 28. **Suoraksi kertomalauseeksi** sanotaan sellaista kohteellista siwulauseita, joka esittelee jonkun sanat aivan niin, kuin hän ne itse on lausunut. Sen molemmin puolin asetetaan lainausmerkit („—“). Jos päälause on sen edellä, paneaan päälauseen jälkeen kaksoispiste. Esim. Opettaja sanoi: „hyvät lapset tottelevat vanhempiansa.“ — 15) Wäinämöinen lausui Joukahaiselle: „Sinun jopii wäistäyähäisen tieltä, koska olet nuorempi minua.“

Muist. Tämä lauseet jopii kirjoittaa myös näin: „Hyvät lapset“, sanoi opettaja, „tottelevat vanhempiansa.“ „Hyvät lapset tottelevat vanhempiansa“, sanoi opettaja. — „Sinun“, sanoi Wäinämöinen Joukahaiselle, „jopii wäistäyähäisen tieltä, koska olet nuorempi minua.“

Epäsuora kertomalause sitä vastoin esittelee ainoastaan puheen sisällöksen, ei käntä puhujan omia sanoja. Esim. Opettaja sanoi, että hyvät lapset tottelevat vanhempiansa. Wäinämöinen lausui Joukahaiselle, että tämän jopii wäistäyähäisen wäistäyähäisen tieltä, koska oli Wäinämöistä nuorempi. — 15)

Muuta suorat kertomalauseet epäsuoriksi!

„Tämä on ihana seutu“, sanoi matkamies. — 16) Paavo lausui: „minä tahdon kerran hyödyttää isänmaata.“ Isä kysyi pojaltansa: „oletko ollut tänään ahkera koulussa?“ „Olenpa koettanut“, vastasi poika.

Muuta epäsuorat kertomalauseet suoriksi!

Mikko sanoi, että hän jo oli kuullut tämän sanoman. — 16)
Veljeni varoitti minua, ett'en minä ryöstäisi linnunpesiä. Kissa sanoi leijonalle, että hän oli tämän likeinen sukulainen. Leijona kysyi hevoselta, miksi tämä, joka oli niin väkevä, kärsi ihmisen kovuutta. Sanoin hänelle, että olin jo työni toimittanut.

Sivulauseiden lyhentäminen.

§ 29. Sivulauseet saattavat usein lyhentyä. Lyhennettäisj 1) **fidesana** jätetään **pois**; 2) sivulauseen **kokonainen alus** muuttuu useimmiten **omantoon**, mutta **osannainen alus** pysyy osannossa; 3) **maineen tefosana** muutetaan nimi- tai **laatutapaan**; 4) **mainenimikkö** muutetaan **nimennöstä oman-
toon**. Esim. Näen pojan lufewan (= näen, että poika lufee). Tiedämme Suomen olevan pienen maan (= tiedämme, että Suomi on pieni maa). Olemme lufeneet Wenäjällä löytyvän aromaita (= olemme lufeneet, että Wenäjällä löytyy aromaita). — 17)

Muuta seuraamisja lauseisja lyhennetyt sivulauseet lyhentämättömään muotoonsja!

Mieleeni johtui veljeni olevan sairaan. — 18) Minulle kävi selväksi hänen kadottaneen omaisuutensa. Poika näkyy tulevan. Hän väitti veljensä laihtuneen. Tiedän tehneeni siinä oikein. Olemme kuulleet tuota kirjaa paljon luettavan. Matti sanoi nähneensä miehen tulleen. Kevään tullessa sulaa lumi. Ostin hevosen tullessani kaupungista. Isäntä läksi kaupunkiin rengin tultua kotiin. Häntä kauan etsittyämme läksimme viimein pois. Kaupungin valloitettuansa sytyttivät viholliset sen palamaan. Laiva pelastui miesten auttamalla. Luin läksyni kenenkään häiritsemättä. Isä antoi kirjan pojan lukea. Ruoka tuotiin syödäksemme.

Lyhennä sivulauseet seuraamisja lauseisja!

Näkyy, että poika tulee. Kuuluu, että sotajoukko on tullut kaupunkiin. Minä tiedän, että teen siinä oikein. Muutamat luulevat,

että asia sillä parantuu. Yhä saamme havaita, että tämä kevät on oikullinen. Sinä pelkää, että häntä on lyöty. Matti nokesi kasvonsa, kun hän poltti kaskea. Matti pesi itsensä, kun hän oli kasken polttanut. Silloin seppä takoo, kuin rauta kuuma on. Kun sinä olit hänet nähnyt, menit sinä pois. Hän pääsi hädästä siten, että veljensä auttoivat häntä. Kunnioita vanhempiasi, että menestyisit. Lukekaamme, jotta tulisimme taitaviksi.

§ 30. Crittele seuraavat lauseet jäfeniinjä! — 19)

Suomi, joka on meidän isänmaamme, on Europan pohjoisessa osassa. Suomenlahti ja Pohjanlahti syleilevät sen läntistä ja eteläistä rantaa ja avaavat maamme asukkaille mukavan kauppatien kaikille maailman haaroille. Suomalaiset ovatkin aina olleet uskaliaita merimiehiä, ja heitä tavataan tässä toimessa sekä oman maan monilla laivoilla että vierastenkin maiden laivoilla. — Koska Suomessa löytyy paljon järviä, virtoja, metsiä ja vuoria, on se niin kaunista maata, että ulkomaalaisetkin ovat sitä suuresti ihailleet ja meidän runoilijat sen ihanuutta lauluillaan ylistelleet. Ken kerran on nähnyt, kuinka vesi Imatran koskessa valtavana syöksyy alas; ken joskus on tyynenä kesäiltana sattunut kulkemaan Saimaan ihanilla vesillä; ken Kangasalan tai Punkaharjun ylänneiltä on silmäillyt, miten sinertävät järvet saarinensa, salminensa ja niemekkeinensä ulottuvat niin kauas, kuin silmä kantaa; hänpä varmaan on huudahtanut: „kauniiksi ja ihanaksi on Luoja Suomen luonut.“ — Yleisenä elinkeinona on Suomen asukkailla maanviljelys ja karjanhoito, mutta harjoitetaanpa niiden ohessa muitakin elinkeinoja. Jos utteruudella teemme työtä ja jos halla ei hävitä laihojamme, tulemme me täällä Suomessa joltisestikin toimeen; riittäpä meiltä silloin viljaa muuallekin myytäväksi. Etupäässä kuljettavat Suomalaiset kuitenkin ulkomaille puutavaraa ja karjantuotteita, siten hankkiaksensa itselensä suolaa, kahvia, sokuria, kankaita, koneita ja ylimalkaan kaikkea, mitä jokapäiväiseksi toimeentuloksi tarvitaan sellaista, jota ei oma maa voi tuottaa. — Luottaen Jumalaan, tehden työtä utteruudella ja täyttären velvollisuutensa muita kohtaan sn Suomen pieni

kansa tähän asti hyvin menestynyt, vaikka se entisinä aikoina onkin saanut monta kovaa kestää, niinkuin sotia ja nälkävuosia. Milloin sota on sitä rasittanut, silloin on se aina urhoollisuudella ja järkähtämättä puolustanut maatansa, ja nälän ahdistaaessa on se rukoillut Jumalaa, kaivanut ojat syvemmiksi ja uudelleen kylvänyt maahan siemenen. Ja vaikka Herra on koettanut, ei hän kuitenkaan ole hyljännyt. Ja jos vaan Suomen nuorukaiset, jotka nykyään saavat lukuisissa kouluissa nauttia opin ja valistuksen aarteita enemmän, kuin meidän esi-isämme ovat saaneet, tulevat Jumalaa pelkääväisiksi, ahkeriksi ja rehellisiksi ihmisiksi sekä yksimielisyydessä käyttävät tietonsa ja taitonsa isänmaamme parhaaksi, kyllä silloin onni vastaisuudessaakin Suomen kansaa tulee seuraamaan.

§ 31. Cromerkeistä huomattakoon vielä seuraavat:

Puolipistettä [;] käytetään ylimalkaan pisteen asemesta erottamaan sellaisia lauseita, joitten sisällitys on keskenään liikeisessä yhteydessä. Esim. Jos halla ei hävitä laihojamme, tulemme me täällä Suomesa joltifestifin toimeen; riittääpä meiltä silloin wiljaa muillekin myytäväksi.

Huudahuusmerkki [!] asetetaan huudahuus-, toivotus- ja käskewien lauseiden loppuun. Esim. Ah, kuinka kirkas on illan tuu! Jospa oppilas olisi ututtera! Lufekaa, lapset, läksynne!

Muist. Wiimeisessä esimerkissä on sana „lapset“ n. s. puhutelu, joka erotetaan pilkuilla muista lauseen jäsenistä.

Tässä kieliopissa tavattavien tiedesanojen vastaavat latinaiset nimitykset.

- Aika — tempus.
 Aikaa määr. sivulause — temporalinen sivul.
 Ajatussana — abstraktinen substantivi.
 Alkutila — positivi.
 Aluksellinen sivulause — subjektivinen sivul.
 Alus — subjekti.
 Annanto — allativi.
 Apusana — partikkeli.
 Asemo — pronomini.
 Asunto — inessivi.
 Avunto — instruktivi.
 Ehtotapa — konditionali-modi.
 Entinen lähiaika — imperfekti.
 Entinen ohiaika — pluskvamperfekti.
 Epämääräinen asemo — indefiniti-pronomini.
 Erisnimi — proprinen substantivi.
 Hengähdys — aspirationi.
 Itsekohtainen asemosana — refleksiivi-pronomini.
 Itsekohtainen tekosana — refleksiivi-verbi.
 Järjestyssana — ordinali.
 Kaksoisääntiö — diftongi.
 Kautanto — prolativi.
 Kerake — konsonantti.
 Kiihtosana — interjektioni.
 Kohde — objekti.
 Kohteellinen sivul. — objektivinen sivul.
 Kohteellinen tekosana — transitivi-verbi.
 Kohteeton tekosana — intransitivi-verbi.
 Kokonainen — totalinen.
 Kysyväinen asemo — interrogatiivi-pronomini.
 Käskytapa — imperativi-modi.
 Laatua määr. sivul. — kvalitativinen sivul.
 Laatusana — adjektivi.
 Laatutapa — participi.
 Laskusana — numerali.
 Liiteasemo — suffiksi.
 Lisääntö — attributi.
 Lisäännöllinen sivul. — attributivinen sivul.
 Luku — numerus.
 Lähdentö — elativi.
 Lähiaika — presens.
 Maine — predikati.
 Mainenimikkö — predikatiivi.
 Menentö — illativi.

Monikko — plurali.
 Muutanto — translativi.
 Myöntötapa — koncessiivi-modi.
 Määräsana — adverbi.
 Määrääjä — adverbiali.
 Nimentö — nominativi.
 Nimisana — substantivi.
 Nimitapa — infinitivi.
 Ohiaika — perfekti.
 Olento — essivi.
 Omanto — genitivi.
 Osannainen — partialinen.
 Osanto — partitivi.
 Osoitus-asemo — demonstratiivi-
 pronomini.
 Otanto — ablativi.
 Perussana — konkretinen sub-
 stantivi.
 Seuranto — komitativi.
 Sidesana — konjunktion.
 Sijasana — prepositioni l. post-
 positioni *).
 Sivunto — adessivi.

Suora laskusana — kardinali.
 Suoratapa — indikativi-modi.
 Syytä määr. sivul. — kausali-
 nen sivul.
 Takakohtainen asemo — rela-
 tivi-pronomini.
 Tapa — modi.
 Tekemisen toimittaja — agentti.
 Tekijä — persona.
 Tekijäasemo — personali-prono-
 mini.
 Tekijällinen laji — aktivi.
 Tekijätön laji — passivi.
 Tekosana — verbi.
 Tila — gradus.
 Toivotapa — optativi-modi.
 Tuloaika — futuri.
 Vajanto — abessivi.
 Vertaileminen — komparationi.
 Voittotila — komparativi.
 Yksikkö — singulari.
 Ylivertainen tila — superlativi.
 Ääntiö — vokali.

*) Nimisanan edellä ollessaan saa sijasana nimen „preposi-
 tion“, mutta jäljessä ollessaan nimen „postpositioni.“

Suomattuja painovirheitä.

- 10 rivi, 14 rivi ylh. luettava: R. pehmenee g: fji, kun sen edellä on **n** (ei: **n**).
 18 " 9 " " on sanašfa „nimitapa“ ensimmä. i jäänyt näkymättömäksi.
 26 " 16 " alh. luettava: kohteettomia (ei: kohtecttomia).
 28 " 13 " " on rivin lopulla pilffu liifaa.
 30 " 8 " ylh. on sanašfa „kirveitten“ edell. t jäänyt näkymättömäksi.
 32 " 1 alh. luettava: sen kansfa (ei: en f.).

C. W. Alopaeus'en kustannuksella on painettu:

- Käsi­kirja Sairashoidossa.** Kodin ja sairashuoneen tarpeeksi kirjoit­
tanut eräs Europan etevimpiä lääkäriä, Wienin yliopiston
professori Th. Billroth. Suomentanut O. A. Forsström.
Hinta 3 m. 50 p.
- Kasvitarha,** sen hyöty ja arvo taloudessa. Kansaa varten kirjoitta­
nut Tr. F. C. Schübeler. Norjan kielestä mukailemalla suo­
mentanut Arvid Th. Genetz. Varustettu 88 tekstiin paine­
tulla kuvalla ja 8 taululla. Hintaa 1 m. 50 p. Tätä kirjaa
on alkukielellä levinnyt 25,000 kappaletta.
- Anna Lind tai „Ole uskollinen vähissäkin.“** Kirjoitti Maria. Suo­
men­nos. Erittäin sopiva joululahjaksi palvelijoille. Hintaa 1 m.
- Johdatus Vanhatestamentin biblianhistorian kertomuksiin.** Koulua ja
kotoa varten kirjoittanut Waaranen (K. A. Hougberg).
I:nen vihko. Hintaa 1 m. 75 p. II vihko, Hintaa 1 m. 75 p.
- Lyhyt johdanto Pyhän Raamatun tuntemiseen.** Kirjoittanut G. F.
Helsingius. Suomen­nos. Hintaa 1 m. 25 p.
- Metsämiehen muistelmia.** Kirjoittanut I. Turgenjew. Suomen­si Sa­
muli S. Hintaa 75 p.
- Suomalaisia keskusteluja ajan ratoksi Suomen kieltä suosiville Suo­
men naisille** kyhäeli K. Suomalainen. II. Hintaa 60 penniä.
Etevästi arvosteltu U. Suomettaressa.
- Kymölä.** Kymölän Seminarin opettajain albumi. Hintaa 75 penniä.
- Kynäelmiä.** Runosommitelmia. Kyhälllyt Kaarlo Hemmo. I. Hin­
taa 75 penniä.

HUOM.! Kustantajalta suoraan tilatessa lähetetään
yllämainitut kirjat, jos maksu — joko rahassa tahi postimerkeissä —
seuraa tilausta, eri postimaksutta tilaajalle. Sitä paitsi myönne­
tään hinnasta 10 % alennus.

Äidinkielen Alkeisoppi, etupäässä kansakoulujen tarpeeksi kirj. K.
Raitio, semin. lehtori. Kolmas, korjattu, painos. Hintaa 40 p.
Suoraan kustantajalta tilattaessa myönnetään 20 % alen­
nus, jos maksu suoritetaan kuukauden kuluessa.

C. W. Alopaeus.

Suom. kiel. 3.

Raitio

KANSALLISKIRJASTO-KANSALLISKOKOELMA

120 102 0591

x

